

IŠŠŪKIS METAFIZIKAI:
LIETUVIŠKOS HEIDEGGERIO FILOSOFIJOS
INTERPRETACIJOS

LITHUANIAN CULTURE RESEARCH INSTITUTE

SERIES: Non-classical Philosophy

Fifth Volume

THE CHALLENGE TO METAPHYSICS:
LITHUANIAN INTERPRETATIONS OF HEIDEGGER'S
PHILOSOPHY

Edited by
Acad. Antanas Andrijauskas

LIETUVOS KULTŪROS TYRIMŲ INSTITUTAS

SERIJA: Neklasikinė filosofija

Penktoji knyga

IŠŠŪKIS METAFIZIKAI:
LIETUVIŠKOS HEIDEGGERIO FILOSOFIJOS
INTERPRETACIJOS

Sudarytojas ir mokslinis redaktorius
akad. Antanas Andrijauskas

Vilnius
2019

IŠŠŪKIS METAFIZIKAI: LIETUVIŠKOS
HEIDEGGERIO FILOSOFIJOS INTERPRETACIJOS

Mokslo straipsnių rinkinys

Sudarytojas ir mokslinis redaktorius

akad. Antanas Andrijauskas

Recenzavo

Prof. habil. dr. Bronislavas Kuzmickas

Prof. (H. P.) Vytautas Radžvilas

Leidinyi rekomenduotas spaudai

Lietuvos kultūros tyrimų instituto Mokslo tarybos

Serijos „Neklasikinė filosofija“ redakcinė kolegija

Akad. Antanas Andrijauskas (pirmininkas), akad. Audrius Beinorius,
akad. Viktor Byčkov (Rusija), akad. Algirdas Gaižutis, dr. Valdas Jaskūnas,
prof. François Jullien (Prancūzija), dr. Naglis Kardelis, prof. Bronislavas Kuzmickas,
dr. Rasius Makselis, prof. Algis Mickūnas (JAV), dr. Stanislovas Mostauskis,
dr. Loreta Poškaitė, prof. Vytautas Radžvilas, dr. Vytautas Rubavičius,
prof. Hidemichi Tanaka (Japonija)

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės
Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

ISSN 1822-6523
ISBN 978-609-8231-17-5

© Sudarymas, Antanas Andrijauskas, 2019
© Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2019

TURINYS

Pratarmė / 9

Pirma dalis. HEIDEGGERIS TARPUKARIO IR IŠEIVIJOS FILOSOFŲ
AKIRATYJE

Antanas Maceina. Filosofijos kilmė ir prasmė / 14

Juozas Girnius. Heideggerio egzistencialinės filosofijos pagrindų kritiškas
svarstymas / 36

Vincas Vyčinas. Lemtis: apmąstymai remiantis Heideggerio įžvalgomis / 47

Alphonso Lingis. Statymas judėjimui: Heideggerio žmogaus egzistencijos
samprata / 63

Algis Mickūnas. Heideggerio egzistencializmas ir viešojo religija / 75

Antra dalis. SKVERBIANTIS Į HEIDEGGERIO MĄSTYSENOS SAVITUMĄ

Jonas Repšys. Tradicinės ontologijos humanizacija Heideggerio filosofijoje / 88

Arvydas Šliogeris. Būties problema Heideggerio filosofijoje / 105

Naglis Kardelis. Arvydas Šliogeris – lietuvių Heideggeris: šių filosofų mąstymo
paralelės / 131

Vytautas Rubavičius. „Žmogiškieji ištekliai“ prieš (n)esančio Dievo veidą / 150

Tomas Sodeika. Heideggeris Colikone / 163

Jūratė Baranova. Martinas Heideggeris: kaip antropologija gali tapti filosofine? / 187

Arūnas Sverdiolas. Anapus tinkamumo ir tausojimo: dirbinio virsmai / 201

Trečia dalis. *DASEIN* IR KALBA

Justas Kučinskas, Arvydas Šliogeris. Būties ir kalbos problemos Heideggerio
filosofijoje apmąstymas / 228

Tomas Kačerauskas. Destrukcija, dekonstrukcija ir komunikacijos tradicijos / 246

Lina Vidauskytė. Martino Heideggerio fundamentalioji ontologija
ir *Dasein*-analizė / 258

Tautvydas Vėželis. Čiabūties (*Dasein*) egzistencinių (*existenziell*) ir
egzistencialiųjų (*existenzial*) apriorinių struktūrų analizė Heideggerio
veikale „Būtis ir laikas“ / 272

Augustinas Dainys. Būtis ir esinys kaip Didžiojo vyksmo elementai / 287

Jolanta Saldukaitytė. *Dasein* svetimybė ir slėpingumas / 301

Rasius Makselis. Kalbos vaidmuo Martino Heideggerio tapatybės tezės
interpretacijoje / 316

Stasys Mostauskis. Skirtis ir kalba: M. Heideggerio minties proskynos bei
atšvaitai / 320

Ketvirta dalis. IDĖJINIŲ ĮTAKŲ LAUKAI

Mintautas Gutauskas. Husserlio ir Heideggerio ginčas dėl fenomenologijos / 340

Dalius Jonkus. Heideggeris ir Sezemanas: fenomenologinė ontologija ir kritinis realizmas / 354

Gintautas Mažeikis. Karnavališkumas ir Heideggerio „Machenschaft“ / 366

Marija Vabalaitė. Haidegeriškosios savasties sampratos kaita / 390

Povilas Aleksandravičius. Faktiškumo sąvoka ir jos reikšmė Heideggerio filosofijoje / 397

Nerijus Stasiulis. Heideggerio mąstymas ir ne-egzistencializmas, arba apie (subjekto ir objekto) vienį / 418

Tadas Čapanauskas. Machinacijos problema Heideggerio technikos filosofijoje / 434

Penkta dalis. HEIDEGGERIS IR RYTŲ TAUTŲ MĄSTYMO TRADICIJOS

Antanas Andrijauskas. Vakarų ir Rytų mąstymo tradicijų suartėjimas Heideggerio filosofijoje / 448

Audrius Beinorius. M. Heideggeris, būtis ir Indijos filosofija: kelios galimos sąsajos / 496

Henrikas Pupelis. Sinkretizmo problema atskirų epochų bei kultūrų sandūroje: dalykiškas žvilgsnis į haidegerišką būtį / 511

Žilvinas Svigaris. Kūrybinis mąstymas: Heidegger ir Hisamatsu / 532

Agnieška Juzefovič. Heideggeris ir daoistai: rimta filosofija ar žaismingas požiūris į pasaulį? / 549

Žilvinas Vareikis. Heideggeris ir dzen mąstymas: panašumai ir skirtumai / 560

PRIEDAS

Martin Heidegger. Hölderlinas ir poezijos esmė (*vertė Arūnas Sverdiolas*) / 578

Martin Heidegger. Rektoriaus kalba. Vokiškojo universiteto savęs teigimas (*Die Selbstbehauptung der deutschen Universität*) (*vertė Justinas Grigas*) / 589

Martin Heidegger. „Vien tik dievas dar gali mus išgelbėti“ („Nur noch ein Gott kann uns retten“) (*SPIEGEL pokalbis su Martinu Heideggeriu 1966 m. rugsėjo 23 d.*) (*vertė Justinas Grigas*) / 596

Meyer Schapiro. Natiurmortas kaip asmeninis objektas – pastaba apie Heideggerį ir van Goghą (*Vertė Tautvydas Vėželis ir Linas Jankauskas*) / 614

IN MEMORIAM ARVYDUI ŠLIOGERIUI

Naglis Kardelis. Drąsaus ir garbingo mąstymo riteris:

In memoriam Arvydui Šliogeriui / 620

Summaries / 623

Apie autorius / 641

Asmenvardžių rodyklė / 648

Turinys anglų kalba / 654

DASEIN SVETIMYBĖ IR SLĖPININGUMAS¹

JOLANTA SALDUKAITYTĖ

Vilniaus Gedimino technikos universitetas

Straipsnyje analizuojamas *unheimlich* fenomenas Martino Heideggerio filosofijoje, keliamas klausimas apie patį šį fenomeną, jo įvairius aspektus (slėpingumą, svetimumą, paslaptį, benamiškumą ir kt.), svarstoma, kokių būdu šis fenomenas pasirodo.

Pirmoje straipsnio dalyje analizuojama, kaip šis slėpingumas, svetimybė gali būti suprasta *Būties ir laiko* kontekste. Tai atliekama aptariant *Dasein* būtį pasaulyje – pamatinę baimės nuotaiką ir sąžinės fenomeną. Antroje straipsnio dalyje žmogaus slėpingumas analizuojamas svarstant Antigonės mito haidegerišką interpretaciją 1935 ir 1942 metų Heideggerio tekstuose.

RAKTAŽODŽIAI: Heideggeris, *Dasein*, būtis, svetimybė, slėpingumas, benamiškumas, Antigonė.

Įvadas

Svetimybės, kaip ir *Kito*, kitybės, nematomybės, paslapties, pėdsako, fenomenas skatina permąstyti pačios fenomenologijos ribas. Kalbėdami apie svetimybę, susiduriame su savotišku „fenomeno nefenomenalumu“. Kyla klausimas, kaip mūsų patirtyje pasirodo tai, kas mums yra svetima, o drauge kaip įsivaizduoti, paaiškinti tai, kas iš principo priešinasi pavaizdavimui ir išsakymui. Ar suprasta svetimybė tebeišlieka svetimybėje, ar ji išnyksta ir tampa tuo, kas sava? Santykio su svetimybėje (svetimybės fenomeno prieinamumo) problemą dėl paties fenomeno „išslydimą“ tenka svarstyti kartu su pačiu svetimybės fenomenu. Kitaip tariant, vienu metu klausti ir apie *kas*, ir apie *kaip*.

Martino Heideggerio, Emmanuelio Levino, Jacques'o Derrida, taip pat Bernhardo Waldenfelo ir Richardo Kearny tyrinėjimuose svetimybės tema pasirodo greta skirties, skirtumo ir kitybės temų, tačiau su jomis nesutampa. Waldenfelsas svetimybės fenomenologijoje įvardija *Kito*, kitybės ir svetimybės fenomenų esminius skirtumus. Pasak jo, „opozicija tarp sava ir svetima nekyla tiesiog iš atskyrimo, *Aš – Kitas* perskyros, bet iš *įtraukimo* ir *pašalinimo* proceso“ (Waldenfels, 2011). Waldenfelsui tai leidžia kalbėti apie sava ir svetima skiriančią ribą. Nors esminis svetimojo bruožas Waldenfelsui yra vieta, iš kurios svetimas ateina, išskiriama dar pora aspektų. Pirma, pastebima, kad svetimas yra anapus savos erdvės, kažkas išoriška, priešinga vidiniam. Tarkime, svetimšalis, užsienietis (šis lietuviškas žodis ypač gerai atspindi ribą) nurodo į tai, kad svetimas ateina iš už ribos, iš kitos vietos, kito *topos*. Antra, tai, kas svetima, man nepriklauso, tai kažkieno kito nuosavybė.

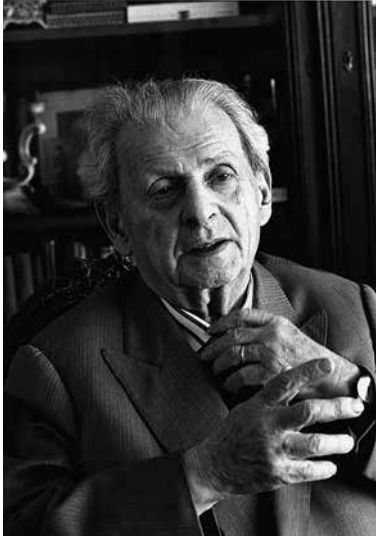
¹ Straipsnis parengtas pranešimo „Dasein slėpingumas ir svetimybė“, skaityto Lietuvos kultūros tyrimų instituto Lyginamųjų kultūros studijų skyriaus organizuotoje konferencijoje *Heideggerio iššūkis Vakarų mąstymo tradicijai* (2015.04.11) pagrindu. Pirmą kartą straipsnis publikuotas žurnale *Žmogus ir žodis: mokslo darbai. Filosofija*. ISSN: 1392-8600, eISSN: 1822-7805. 2016, T. 18, Nr. 4, p. 29–44.

Šis aspektas atveria nuosavybės, pasisavinimo, užvaldymo problematiką. Ir trečia, svetima – tai kitos rūšies, slėpinga, savotiška, keista. Šia prasme svetimybė yra priešinga tam, kas įprasta ir pažįstama. Kaip matome, Waldenfelsas apsiriboja svetimybės kaip patirties ribos, svetimybės, pasirodančios kaip fenomenas, samprata. Nors tai ir kelia tam tikrų abejonių (kaip antai, ar tokiu atveju svetimybė nėra tik reliatyvi, ontinė)² ir tik iš dalies gali padėti susigaudyti svetimybės problematikoje,

tačiau būtent išskirtas trečiasis svetimybės būdas (svetimybės kaip kažko neįprasta, keista, slėpinga) ir yra svarbus šiame straipsnyje. Tiesa, čia nebus aptariami įvairūs ontiniai keistumo ar paslaptinumo pavidalai. Veikiau priešingai, gvildinamas ontologinis svetimybės klausimas, jį susiejant su slėpingumu.

Straipsnyje svarstoma, kaip šis svetimybės aspektas pasirodo Heideggerio *Būtyje ir laike* ir vėlesniuose tekstuose: 1935 metais Freiburge vasaros semestre skaitytose *Metafizikos įvado* paskaitose (išleista 1953 ir 1983 metais, 40 tomas, Gesamtausgabe) ir 1942-ųjų vasarą Freiburgo universitete skaitytame paskaitų cikle, skirtame Friedricho Hölderlino poemai „Dunojus“ („Der Ister“) (išleista 1984 metais, 53 tomas).

Straipsnyje laikomasi nuomonės, kad apie svetimybę kaip *slėpingumą*, *keistumą* Heideggerio *Būtyje ir laike* galima kalbėti keliais aspektais. Visų pirma, tai svetimumas pačiame *Dasein*, sau svetimybė (Heidegger, 1977)³ ir, antra, tai būties pasaulyje (Heidegger, 1977) svetimumas, buvimas

Emmanuelis
Levinas

svetimu pasaulyje. Šie du aspektai nėra griežtai skiriami ir vienas nuo kito priklauso. Abiem atvejais tai, kas įprasta ir žinoma, atsiskleidžia kaip tai, kas svetima ir neįprasta. Tai, kas įprasta – neįprasta, artima – tolima, sava – svetima, aptariant *svetimybę* yra esmingai svarbu. Heideggeris, nors termino ir nevartoja preciziškai, tai įvardija *Unheimlichkeit*⁴, *Unheimlich*. Nors čia apsispręsta terminą versti⁵ kaip „slėpingumas“, „slėpingas“, tačiau omenyje verta turėti ir sinonimus bei artimus žodžius – *kraupus*, *šiurpus*, *mįslingas*, *nesuprantamas*. Toks vertimas pasirinktas dėl esmingos sąsajos su *paslaptimi* ir tuo, kad svetimumas *slėpiasi* po tariamu (pasaulio ar namų) jaukumu ir įprastumu. *Unheimlich*, dėl savo nepermatomumo įima ir *baugumą*, ir *šiurpulingumą*, kelia baimę. Būtent šis aspektas pasirenkamas pabrėžti

2 Tai analizuojama kituose autorės tekstuose, skirtuose E. Levino filosofijai.

3 Čia ir kitur pirmas skaičius žymi vokiškojo *Būties ir laiko* leidimo puslapius, o antrasis – Macquarrie'o ir Robinsono vertimo Heidegger, M. 2008. *Being and Time*, New York, Harper, kuriuo čia taip pat naudotasi, puslapius. Analogiškai nurodomi ir *Metafizikos įvado* puslapiai.

4 „Heim“ (vok.) – namai, gyvenama vieta; „Heimat“ (vok.) – tėviškė; „Heimisch“ (vok.) – naminis, savas, vietinis, artimas. „Heimlich“ taip pat reiškė ir priklausymą namams, ir paslėptą, slaptą. Šis ryšys su Heim, Heimdenced, geheim – paslaptimi kaip nutylėjimu, slėpimusi – dabar prarastas. Sauriau žiūrint, „unheimlich“ – nepriklausymas namams, reiškia klaikumą, šiurpą, grėsmingumą. Šis terminas vartojamas psichologijoje, pvz., S. Freudo tekste „Das Unheimliche“.

5 Plg. angl. k. „uncanny“.

Būties ir laiko lietuviškame vertime (Heidegger, 2014), kuriame Tomas Kačerauskas *unheimlich* verčia žodžiu „klaiku“. Kadangi tiek pats terminas, tiek pats aptariamas fenomenas nėra skaidrūs ir aiškūs, vertimai įvairioje literatūroje nuolat kinta ir ši ne tik fenomeno, bet ir paties termino „išslydimą“ reikia turėti omenyje.

I. *Dasein* svetimybė ir slėpėningumas *Būtyje ir laike*

Ontologinis skirtumas ir svetimybė

Svetimybės problema, kaip jau užsiminta, yra artima ne tik kitybės, bet ir skirtumo, o konkrečiai Heideggerio atveju – ontologinio skirtumo problemai. Kaip jau minėta kitur⁶, ontologinis skirtumas Heideggeriui bene svarbiausia problema tampa po *die Kehre*. Galime prisiminti, kad ontologinis skirtumas *Būtyje ir laike* neaptariamas – tai labiau „latentinis“, neįvardytas, „nesuprastas“ skirtumas. Tačiau abejonių nekyla dėl to, kad pati knyga parašyta būtent ontologinio skirtumo perspektyvoje, turint omenyje būties ir esinio *ontologinį* skirtumą, o ne tiesiog perskyrą ar atskyrimą. *Pamatinėse fenomenologijos problemose* Heideggeris teigia, jog „[s]kirtumas [Unterschied] tarp būties ir esinio, net jei nėra aiškiai suvokiamas, latentiskai glūdi *Dasein* ir jo egzistencijoje“ (Heidegger, 1989). *Dasein* supranta būtį, būties ir esinio skirtumą, net jei to aiškiai neišsako. *Būties ir laiko* pradžioje, identifikuodamas *on* dviprasmiškumą ir įvardydamas būties užmarštį, Heideggeris turi omenyje būtent ontologinį skirtumą. Šis būties ir esinio skirtumas gali būti suprastas tik *Dasein*. Dar daugiau – „tik kol yra *Dasein* (tai yra tol, kol būties supratimas ontiskai yra galimas), „čia yra“ Būtis (Heidegger, 1977). Taigi čia ne tai, kas ontiska, priklauso nuo to, kas ontologiška, o atvirkščiai – tai, kas ontologiška, priklauso nuo to, kas ontiska. Būtis yra priklausoma nuo to, kad ir kaip ją supranta *Dasein*, kad yra ypatingas ją suprantantis esinys. Heideggeris atkreipia dėmesį ir į tai, kad tai toks supratimas, kuris yra veikiau (įsi)klausymas. Kitaip tariant, tai nėra epistemologinis supratimas. Drauge tai liudija ir tai, kad būtis kaip esinio būtis yra kaip *skirtumas*⁷ *pačiame Dasein* (paryškinta mano) (Хайдеггер [Heidegger], 2002). Kadangi paties *Dasein* statusas iš klausinėjančio esinio pasikeičia veikiau į įsiklausantįjį, ne tiek skirtumas yra per žmogų, kiek pats žmogus yra (būties ir esinio) skirtume [unterscheidung].

Tam tikrą vidinį *Dasein* skilimą – jo įtarpinimą ontikos ir ontologijos horizonte, buvimą *skirtume*, Heideggeris identifikuoja jau *Būties ir laiko* §5 pradžioje. Nurodoma, kad *Dasein* ontiskai yra sau artimiausias, „mes esame tai, kiekvienas iš mūsų, mes patys“ (Heidegger, 1977). Tačiau ontologiškai *Dasein* yra labiausiai nuo

6 Apie ontologinio skirtumo mąstymą ir fenomenologiją Heideggerio filosofijoje žr. Saldukaitytė, J. 2009. M. Heideggeris ir pagrindinės fenomenologijos problemos: ontologinis skirtumas. *Problemos*, 76, 99–111.

7 Ši pastaba yra Heideggerio „marginalija“. Kaip nurodo Bibichinas, Heideggeris vis įtraukdavo naujas pastabas į *Būtį ir laiką* Хайдеггер [Heidegger], M. 2002. *Бытие и время*, Санкт-Петербург, Наука. Pastebėtina, kad ne visi leidimai šias pastabas įtraukia. Čia pasinaudojama ne vokiškame, bet rusiškame vertime esančiomis pastabomis. Jos taip pat įtrauktos ir J. Stambaugh *Būties ir laiko* vertime į anglų kalbą Heidegger, M. 1996a. *Being and Time*, Albany, NY, State University of New York Press. O ankstesniame Macquarrie'o ir Robinsono vertime (1962) šių pastabų nėra, nors būtent šis vertimas laikomas kanoniniu anglakalbėse šalyse. Heidegger, M. 2008. *Being and Time*, New York, Harper.

savęs nutolęs. Kitaip tariant, *Dasein* jo paties būtis yra *problema* (Heidegger, 1977). Tačiau būtis gali būti problema tik todėl, kad ji yra, tačiau yra užlėpimo būdu, o *Dasein* tarytum iš anksto numato būtį, turi būties supratimo galimybę. Šioje teksto vietoje vyksta dar šis tas daugiau: įvardijant *Dasein* ontologinį nuotolį, teigiama, kad „iki-ontologiškai jis jokių būdu ne-svetimas“⁸ (Heidegger, 1977). T. y. būtis, nors ji ir užslėpta, nėra „visiškai nežinoma“. Ji, nors ir miglotai, yra numanoma, „prisimenama“, nėra visiškai svetima. Heideggeriui ši užmaršties prisiminimo metafora apskritai yra svarbi keliant būties klausimą ir permąstant Vakarų metafizikos istoriją. Heidegeriška būties užmarštis, kaip jis pats pastebi, tai nėra tokia užmarštis, kai filosofas pamiršta skėtį (Heidegger, 1998b). Tai veikimas toje užmarštyje ir to, kas užmiršta akivaizdume, drauge nepastebint nei to, kas užmiršta, nei pačios užmaršties. Veikiama tam tikroje *tariamoje* savaime suprantamybėje, šio apsigavimo, užsimiršimo nepastebint. Būtent šis „užsimiršimas“ aptinkamas kaip pasimetimas tame, kas esmingai svetima. Sekant šia struktūra, straipsnyje aptariamas *Dasein* ontinis artimumas kaip svetimumas sau, „susvetimėjimas“ ir *Dasein* ontologinis tolimumas kaip svetimumas pasaulyje, „buvimo namie“ sutrikdymas.

Dasein slėpiningumas ir autentiškumas

Dasein yra tam tikrame nesupratime, paslapyje tokiu būdu, kad šis buvimas užslėptu pačiam *Dasein* yra nežinomas. Prisiminkime, kas gi *Dasein* yra „artimiausia“ [zunachst], t. y. „akivaizdu“. *Būties ir laiko* §5, §9 ir galiausiai §71 pabrėžiama, kad *Dasein* artumas sau – tai buvojimas kasdienybėje. Heideggeris imasi išskleisti šios kasdienybės esmines struktūras – tai toks buvojimas, kuriame nieko nėra išskirtinio, kitaip tariant, tai „vidutinė“ kasdienybė. Tai yra būdas, kuriuo būnama dažniausiai ir šia prasme tai yra pozityvus šio esinio bruožas (Heidegger, 1977). §71 aiškiai pasakoma, kad šis artimumas vidutinei kasdienybei žymi būdą, kuriuo *Dasein* reiškiasi viešumoje, būdą, kuriuo *Dasein* dažniausiai pasirodo kitiems, kaip jis yra su kitais (Heidegger, 1977). Ontiškai būtent toks buvimo būdas *Dasein* yra artimiausias. Tačiau būdamas artimiausias jis, kaip teigia Heideggeris, „egzistencialiai ontologiškai slepia mįslę po mįslės“ (Heidegger, 1977). Kitaip tariant, konstatuojama, kad šis „natūralus“ *Dasein* horizontas tik *atrodo* akivaizdus, jis tik *atrodo* artimas. Taigi *Dasein* gelmėje glūdi nepermatomumas ir vidinis nesutapimas. Viena vertus, *Dasein* priklauso vidutinei kasdienybei, o antra vertus – turi būties supratimo galimybę. Tai, kad *Dasein* balansuoja tarp šių dviejų „polių“, kad negali rasti galutinio nusiramino, kad tol, kol yra, yra atsiverčiančių galimybių horizonte, rodo, kad būdamas yra (pats sau) svetimas, o šis pats svetimumas jam yra užslėptas.

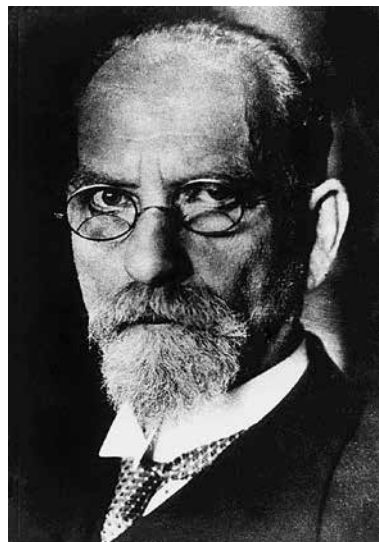
Čia, skirtingai nei tvirtino Heideggerio mokytojas Edmundas Husserlis, siekiama ne „grįžti prie pačių daiktų“, ne sekti fenomenų atsivėrimo mano sąmonei logika, ne atverti fenomeno duotį, bet visiškai priešingai – nurodyti j tai, kad už atsiveriančio fenomeno yra mįslė, paslaptis (Heidegger, 1977). Įvairių kritikų plačiai aptarta, kaip

8 „Dasein ist ihm selbst ontisch »am nächsten«, ontologisch am fernsten, aber vorontologisch doch nicht fremd.“ HEIDEGGER, M. 1977. *Sein und Zeit*, Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.

Heideggeris modifikuoja ir nutolsta nuo Husserlio fenomenologijos metodo. Galima prisiminti, kad Husserlis po atidžių poros mėnesių *Būties ir laiko* studijų 1929-aisiais laiške Dietrichui Mahnke rašo, jog „priešau išvadą, kad jo (Heideggerio – J. S.) ,fenomenologija‘ neturi nieko bendra su manąja, ir aš matau jo pseudomoksliskumą kaip kliūtį filosofijai plėtoti... Visiškai atriboju savo fenomenologiją nuo Heideggerio vadinamosios fenomenologijos“ (Husserl et al., 1997). Į mišlingumo, paslapties fenomeną Heideggerio filosofijoje besigilinantį Simonas Critchley'is pastebi, kad *Dasein* analitikos centre glūdi būtent „mišlingas *a priori*“, fundamentalus nepermatomumas, nepasiduodantis fenomenologiniam aprašymui. Pasitelkdamas Immanuelį Kantą, Critchley'is enigmatinį *a priori* įvardija ne tik konstitutyvine, bet ir reguliatyvine idėja (Critchley, 2002). Tai, teigia Critchley'is, ne tik nurodo fenomenologinio aprašymo ribas, bet veikia ir kaip filosofinės būties pasaulyje analizės imperatyvas. Kitaip tariant, filosofija, nors ir numano, jog būties paslaptis nebus įminti, nepaliojama turi siekti ją įminti.

Viena svarbiausių – autentiškumo ir neautentiškumo – analizių *Būtyje ir laike* ir nurodo į *Dasein* „neaiškumą“, „mišlingumą“ sau pačiam. *Dasein* iš prigimties yra skilęs – visi žmogiškieji esiniai gali gyventi neautentiškai ir autentiškai – vienu atveju praradę save (bet turintys galimybę atrasti), kitu atveju – autentiškai, atradę save, tačiau ir jie išlieka pažeidžiami ir vėl gali save prarasti. Kasdieniam buvimui būdinga tai, kad jam tarytum *niekas nebūdinga*: rytojus yra toks pat kaip vakarykštė diena, viskas yra viena ir tas pat. Pasineriama į blankumą ir nuobodulį. Tai „nediferencijuotas“, „bet koks“, vidutinis *Dasein* (Heidegger, 1977). Čia nuo savęs pabėgama į pasaulį. Kaip minėta, Heideggeris numano, jog *Dasein* turi išankstinę būties supratimo galimybę ir turi galimybę būti kitokiu nei vidutinės kasdienybės būdu. Vadinasi, vidutinėje kasdienybėje *Dasein* yra pasinėręs *das Man* stichijoje, save praradęs, neautentiškas. Toks *Dasein* yra nutolęs nuo savęs, susvetimėjęs, *das Man*. Tačiau pačiam šiam *Dasein* jo neautentiškumas nėra patiriamas kaip kažkas svetima. Veikia priešingai, tai yra jaukus, patogus buvimas esinių ir su jais susais-tančių reikalų ir rūpesčių tinkle.

Kasdienybėje svetimumas numalšinamas, bet potencialiai glūdi *Unheimlichkeit*. Tai, kad *Dasein* yra pats sau svetimas, kaip matysime, parodo ir sąžinės šauksmas. Tačiau tai, kad *Dasein* nėra autentiškas, kad pasaulyje jis „ne namie“, pirmiausia liudija nuotaikos, tam tikri patirties lūžiai. *Dasein* svetimumas akivaizdžiausiai yra atveriamas per autentiškos baimės *Angst* nuotaiką. Baimės, nerimo, baugumo ir panašios savijautos yra vienos svarbiausių aiškinantis svetimybės fenomeną. Negalima pamiršti, kad Heideggeriui, nors, atrodytų, vartojami psichologiniai terminai, svarbi ne psichologinė, o ontologinė plotmė. Todėl ir nuotaikos, savijautos nurodo į ontologinę *Dasein* padėtį.

Edmundas
Husserlis

Baimės, *mysterium tremendum* (kuris, beje, lietuviškai kartais verčiamas kaip „šiurpintis slėpinys“), išgąščio ir panašios patirtys dažnai įvardijamos kalbant apie santykį su svetimumu ir keistumu. Tai, kas nežinoma, nepažįstama kelia baugulį, nerimą ir tampa neišsamiu šaltiniu tiek fantastinėms istorijoms ar siaubo filmams, tiek pamaldumui. Dažnai tai, kas kelia baimę, siekiama įvardyti – nurodant į realias ar į įsivaizduojamas būtybes, realius ar į įsivaizduojamus įvykius. Aprašant haidegerišką baimės sampratą, svarbu nepainioti ne tik su psichologine baime ar nerimastingumu, bet ir su baime, turinčia ontinį – realų ar įsivaizduojamą – objektą. Baime kaip *Angst* atveriamas ne psichologinė savijauta ar ontinė duotis, bet ontologinė *Dasein* padėtis – ne aš bijau, bet *Angst* bijo. Dėl šios atverties *Angst* laikoma pamatine nuotaika [Grundbefindlichkeit, Grundstimmung]. Baimėje save aptinki kaip svetimą, joje jautiesi svetimas¹⁰. Nagrinėjamos temos kontekste svarbu tai, kad autentiška baimė *Angst* atveria *Dasein* svetimumą pasauliui, į kurį jis yra įmestas, *Dasein* nuopuolį [Verfall]. Nors įmestį į pasaulį paliudija ir kitos nuotaikos, tačiau ne visos jos, kaip *Angst*, atveria svetimumą – kai kurios priešingai, nuo jo dar labiau užslepia ir šia prasme *Dasein* nugręžia nuo savęs (Heidegger, 1977). O baimė kaip *Angst* tarytum perplėšia *Dasein* jaukiai gaubiančią pasaulio skraistę. Ji parodo, kad esi „ne namie“, esi išstremtas, benamis, svetimas, kad būties pasaulyje jaukumas apgaulingas. Tačiau Heideggeriui čia nėra svarbi pasaulio kaip iliuzinio samprata ar jo esmės pažinimas, o būtent *Dasein* autentiškas buvimas. Ne pasaulis yra iliuzinis, ne pasaulis yra nuodėmingas, o pats *Dasein* yra paniręs į netikrumą. Vadinas, buvimas pasaulyje yra buvimas svetimu, nutolusiu. Svetimas tokiu būdu, kad šis pats svetimumas pasauliui yra užslėptas. Tai, kas atrodė sava ir įprasta, pamatoma kaip svetima. Drauge baimė pastato *Dasein* savo būties akivaizdoje ir individualizuoja (Heidegger, 1977). Ji parodo tai, kad gyvenu ne autentiškai, ne „mano“ *Dasein*. Taigi slėpiningumo, svetimumo atvėrimas čia yra pozityvus, o ne negatyvus dalykas. Heideggeris pabrėžia, kad būtent ramus ir savas buvimo pasaulyje būdas yra *Unheimlichkeit*, ir jokių būdu ne atvirkščiai. Egzistencialine ontologine prasme būtent slėpiningumas, buvimas ne namie, buvimas svetimu yra pirmapradis fenomenas (Heidegger, 1977). Tai ne atsitiktinė *Dasein* savybė ar būseną, bet esminė padėtis pasaulyje (šis aspektas, kaip matysime, atsikartos ir vėlesniuose tekstuose). Tačiau būtent apie šią padėtį egzistencinio supratimo neturime – „kasdiene“ maniera suprastas slėpiningumas yra nusigręžimas ir užslėpimas, nuopuolis. Tai duotis – tik vėlgi, analogiškai ontologiniam būties ir esinio skirtumui – užmiršta duotis, užmirštas vidinis skirtumas. Tai savotiškas *Dasein* nesugebėjimas sutarti su savimi, gyvenimas netapatybės su savimi įtampoje, tai vidinis savasties diferencijavimas, slėpiningas nesutapimas to, kas esi, ir to, kas gali būti. *Dasein* pasinėrimas į neautentiškumą, į *das Man* stichiją, yra siekis gyventi taip, tarytum šio vidinio skilimo nebūtų, tarytum *Dasein* ontologinis (egzistencialinis, *existenzial*) potencialumas visada sutaptų su jo ontiniu (egzistenciniu, *existenziell*) aktualumu.

Tačiau baimė kaip *Angst* ne tik parodo svetimumą pasaulyje, bet išryškina *Dasein* buvimą mirties galimybės akivaizdoje: „Būtis myriop esmingai yra baimė“

¹⁰ „In der Angst ist einem »unheimlich«“; *ibid.*

(Heidegger, 1977). Taigi *Dasein* suprantant savo laikiškumą, savo mirties kaip paskutinės galimybės galimybę aptinkama ne tik įmesties į pasaulį, bet ir mirties svetimybė. Pati keisčiausia, svetimiausia ir slėpiningiausia yra mirtis. Tai yra ne tik pats mirties momentas, o nuolatinis buvimas mirties galimybėje (Heidegger, 1977). Tačiau čia svarbu ir tai, kaip būties myriop analizė parodo *Dasein* pabėgimą nuo savęs ir pasimetimą kasdienybėje. *Dasein* „žino“ apie mirties neišvengiamumą, tačiau būna, gyvena taip, tarytum nežinotų. Išsisukinėja nuo neišvengiamumo. Tačiau mirtis yra pati savausia, nesantykinė, nepralenkiamą ir pati tikriausia galimybė (Heidegger, 1977). Tai, kad tarytum atidedame, užlaikome mirties galimybę, Heideggerio manymu, ne tik paneigiame mirties neišvengiamumą, užtikrintumą. Taip *das Man* pertraukia *Dasein*, o jo kasdienis išsisukinėjimas nuo mirties yra neautentiškas buvimas myriop. Vis dėlto šis neautentiškumas yra „grindžiamas“ autentiškumo galimybe (Heidegger, 1977) ir *Angst* primena apie šią neišvengiamą *Dasein* galimybę. *Angst* atveria „egzistencijos negalimybės galimybę“, „niekį“. Taigi baimė kaip *Angst* yra baimė dėl šios *dar ne* galimybės. Tai, kad Heideggeris mirtį supranta kaip paskutinę *Dasein* galimybę, svarbu ir kitu aspektu: kol yra, *Dasein* nėra pasiekęs pilnatvės, nėra išsipildęs (Heidegger, 1977). „Dar ne“ priklauso *Dasein* tol, kol jis yra. Vadinasi, išsipildęs *Dasein* galimas tik *ontologiškai*, bet ne *ontišškai*, *egzistenciškai* (tai, pasak Heideggerio, būtų „fantastinis įžūlumas“ [phantastische Zumutung] (Heidegger, 1977). Būdamas pasaulyje *Dasein* iš esmės negali būti kitaip, kaip tik būti svetimas ontologiškai.

Friedrichs
Hölderlinas

Slėpiningumas ir sąžinės balsas

Kaip jau minėta, svetimumo, *Dasein* slėpiningumo atvėrimas Heideggeriui yra pozityvus dalykas. Svetimybės atvertis vyksta tokiu būdu, kad *Dasein* tarytum gražinamas pačiam sau. Kadangi sugražinimas sau kur kas ryškiau atsiskleidžia svarstant sąžinės sampratą, kai kurie kritikai laikosi nuomonės, kad baimė kaip *Angst* Heideggeriui reikalinga tik metodologiškai (Withy, 2015). Egzistencialiai suprastas sąžinės šauksmas parodo, kad *Unheimlichkeit* persekioja *Dasein* ir tai yra grėsmė įprastai, patogiai *das Man* stichijai. *Das Man* būklėje, buvime su kitais – *Dasein* galimybės nėra aktualizuotos. Šiuos klausimus Heideggeris svarsto antrajame *Būties ir laiko* skirsnyje, aptardamas *Dasein* autentiškumo galimybę kaip galimybę rinktis: arba rinktis save ir laimėti, arba likti pasinėrus *das Man* stichijoje ir save prarasti.

Kyla klausimas, kaip atsiranda galimybė autentiškumui. Kaip gali neautentiškas *Dasein* patirti autentiškumą? Ar čia mes nepakliūvame į savotiškas Menono paradokso pinkles? Jei autentiškas individualumas, kuris sutrikdo vidutinės kasdienybės neautentiškumą, kažkaip turi būti jau numanomas paties *Dasein*, ar galima teigti, kad *Dasein* yra neautentiškai? O gal autentiškumo nuojauta ir pats autentiškumas yra tai, kas vis dėlto ateina iš išorės, o ne iš paties *Dasein*?

Haidegeriškoje autentiškumo interpretacijoje galima pastebėti, kad tai yra kažkas sutrikdančio, svetimo pačiam *Dasein*. Heideggerio tai įvardijama sąžinės balsu (turint omenyje ontologinį (*existenzial*), o ne etinį ar religinį sąžinės aspektą). Sąžinės balsas, kuris ir yra šauksmas autentiškumui, Heideggerio žodžiais tariant, yra savotiška svetima galia [fremden Macht], užvaldanti *Dasein* ir sutrikdanti jo jaukų neautentiškumą (Heidegger, 1977). *Dasein* yra įmestas į pasaulį ir girdi balsą, kuris jį sutrikdo ir jam pačiam atveria kaip svetimą. Iš kur šis balsas kyla? Kas čia yra šaukiantysis, o kas šaukiamasis? *Dasein* šį balsą girdi savo gelmėse, ir tai yra paties *Dasein* aspektas. Vadinasi, pats *Dasein* yra ir šaukiantysis? Heideggeris parodo šios padėties sudėtingumą: tai, kas šaukia, nėra kažkieno kito balsas, tai to paties *Dasein*, kuris yra šaukiamas. Balsas ateina ne iš išorės, o iš paties *Dasein*. Tačiau tai nereiškia, kad tas, kas šaukia, ir tai, kas yra šaukiamas, yra vienas ir tas pats. Tas *Dasein*, į kurį kreipiamasi, yra save praradęs, o tas, kuris kreipiasi, – ne.

Taigi sąžinės balsas ir yra, ir nėra *Dasein*, į kurį kreipiamasi: „Šauksmas, – sako Heideggeris, – kyla iš manęs ir vis dėlto *anapus / virš (über) manęs*“ (Heidegger, 1977). Šaukiantysis nežino *das Man* [Jie, Man-selbst] stichijos, tai *svetimas* balsas [fremde Stimme] (Heidegger, 1977). Šaukiantysis čia yra *Dasein* savo autentiškume, o šaukiamasis – tas, kuris pasimetęs pasaulyje. Sąžinės šauksmas – specifinė, neautentiškus šnekalus pertraukianti komunikacija. Sąžinės balsas kaip įmesto *Dasein* projekcijos šauksmas, balsas, kuris šaukia iš pasimetimo, iš *das Man* stichijos. Šauksmas nieko neteigia, neperteikia jokios informacijos, jis be turinio, tai tylus šauksmas. Tai toks šauksmas, kuris pačiam *Dasein* jį patį supriešina. Tai skilimas ir susvetimėjimas su savimi. Drauge išryškinami *Dasein* gyvenimo pasirinkimai ir galimybės. Heideggeris §42 *Būtyje ir laike* numano, kad *Dasein* užbėga sau už akių, kad būdamas savo galimybių link, projektuoja save taip, *tarytum* jau suprastą autentiško buvimo galimybę. Ši struktūra aiškėja įvedant ontologinę rūpesčio sampratą. Toks susidvejinimas nebūtų įmanomas, jei pamatinė *Dasein* būtis Heideggeriui nebūtų *sorge*, rūpinimasis savo būtimi. Čia vėlgi atsikartoja būties užmarštis klausimas. Sąžinės balsas šaukia iš būties užmaršties ir siekia grąžinti prie būties mąstymo. Autentiško pasirinkimo galimybė – išgirdus sąžinės šauksmą. Drauge tai atveria *Dasein* kaltę, kuri čia vėlgi neturi etinės prasmės, kaip teigia kai kurie kritikai. Čia kaltė turėtų būti suprasta veikiau kaip stoka, kaip nutolimas nuo autentiškumo, ir, vadinasi, nuo savęs paties. Su būseną, kurioje *Dasein* save aptinka, negali visiškai identifikuotis, negali būti tapatus sau ir esamai padėčiai. Sąžinė kalba skirtingai nei kad mes tikimės, nei kad norėtume, nepaisydama mūsų valios.

Taigi *Dasein* niekada nesijaučia jaukiai, visiškai namuose, nepaisant to, kuriame gyvenimo etape, kurioje pasaulio vietoje bebūtų. *Das Man* nuo to suvokimo sprunka, bet sąžinės balsas grąžina *Dasein* prie šio fakto apie save ir taip sviedžia į konfrontaciją su savo individualumu. Tas, kas kviečia, gali būti nusakomas tik per patį šį šaukimą. Šaukiantysis yra pats *Dasein* savo slėpingume, *Unheimlichkeit*, įmestas į pasaulį, aptikęs save pasaulyje kaip „ne namie“. Tai *Dasein* „ne namie“ balsas, nuogas *Da-sein* niekyje, kuris tik ir lieka, kai sutrikdomas jaukus susilieimas su pasauliu. *Das Man* stichijoje nieko svetimesnio nei pats, kuris susiduria su autentiškos egzistencijos potencialumu, negali būti.

Šis *Dasein* keistumas, pasimetimas, neįsivaikymas nusakomas vokiečių kalbos žodžiu *Unheimlichkeit*, atpažįstamas kaip pirmapradis ir pamatinis būties pasaulyje būdas, kuris kasdienybėje nuolat užslepiamas, bet nepanaikinamas. *Dasein* svetimybė atsiranda dėl jo buvimo, įmesto į pasaulį [geworfener Entwurf], ir antra, laikiškumo, būties myriop. Toks *Dasein* supriešinimas su savo egzistencijos faktu atskleidžia jo buvimą tarp dviejų įtampų: įmesties ir laikiškumo. Critchley'is, analizuodamas *Dasein* svetimumą ir *Dasein* supriešinimą su pačiu savimi, pastebi, jog *Dasein* yra įtarpintas tarp pasaulio niekio ir grynosios galimybės mirties link niekio, kitaip tariant, įspraustas tarp dviejų niekių – įmesties niekio ir projekcijų niekio. Galima sutikti su Critchley'iu, kad žmogaus slėpiningumas ir šiurpulingumas kyla dėl jo baigtinumo – viena vertus, įmesties, antra vertus, mirties. Tačiau Critchley'is tai dar sustiprina, teigdamas, jog tai liudija *Dasein* „dvigubą impotencialumą“, tai, kad *Dasein* neturi sau galios, yra bejėgis. „Pats yra niekas kitas, o tik judesys tarp dviejų niekių, tarp įmesties niekio ir projekcijų niekio“ (Critchley, 2011), „dvigubas nulis pakibęs tarp dviejų niekių“ (Critchley, 2011). Richardsonas šią interpretaciją laiko kiek per stipria ir yra įsitikinęs, kad tai yra tiesiog „potencialumo ribų nustatymas“, o ne impotencialumas (Richardson, 2011), o sąžinės šauksmą perskaito kaip šaukimą išsipildyti. Kitaip tariant, galima sutikti, kad sąžinės šauksmas šaukia link pilnatvės, kviečia tapti autentišku, realizuoti savo pasirinkimus. Taigi buvimas tarp dviejų „niekių“ atveria vidinį *Dasein* „niekį“, jo neišsipildymą, o tai savo ruožtu atskleidžia buvimo ne savo vietoje patirtį – neįsivaikymą, nepatogią, išvietintą. Svetimą tiek sau, tiek pasauliui.

II. Slėpiningumas kaip benamiškumas: Heideggerio *Antigonė*

Prie minties, kad vidinis skilimas, svetimybė ir slėpiningumas yra esmingas *Dasein*, Heideggeris grįžta ir savo vėlesniuose tekstuose. *Metafizikos įvado* paskaitose netgi tvirtina, kad „būti slėpiningam [Unheimlichste] yra pagrindinė žmogaus esmės savybė, link kurios visada turi krypti visos kitos savybės“ (Heidegger, 1998a). Taigi, jei *Būtyje ir laike* slėpiningumas buvo svarbi, tačiau „latentinė“ žmogaus savybė, šiame tekste tampa ne tik esmingiausia, bet ir tiesiogiai eksplikuojama. Vis dėlto nors slėpiningumas [unheimlichkeit] nuolat apmąstomas, tiek paties termino vartojimas, tiek ir pati fenomeno prasmė nėra iki galo aiškūs.

Metafizikos įvado paskaitose, kaip ir paskaitose, skirtose Hölderlinui, žmogaus būklės svetimumą, slėpiningumą Heideggeris svarsto pasitelkdamas Sofoklio *Antigonę*. *Antigonė* dažniausiai yra interpretuojama kaip politinė drama, išryškinanti Antigonės tragizmą, renkantis tarp žmonių ir dievų įstatymų. Heideggeris susitelkia ties Antigonės ir (jos) būties santykiu. Tokia mito interpretacija laikoma gan kontroversiška ir neužčiuopianti Antigonės tragizmo, tačiau tai aptarti nėra šio straipsnio tikslas. Svarbu tai, kad minuose tekstuose ne tik naujai išskyla autentiškumo – neautentiškumo klausimas, bet viena esminių svarstomų problemų tampa svetimybės, slėpiningumo fenomenas.

Nuo 1934-ųjų Heideggeris nutolsta nuo *Dasein* būties fenomenologinių aprašymų bei nuo fundamentinės ontologijos ir krypta link dėmesingumo kalbai,

išryškindamas būties ir mąstymo sąsają. Galime prisiminti, kad po *die Kehre* Heideggeris laikosi nuostatos, kad būties tiesą geriausiai gali atskleisti meno kūrinys, ypač žavisi poezija. Būtent poetas gali geriausiai išreikšti ir žmogiškojo buvimo keistumą, jo slėpingumą. Neskama *Dasein* būties myriop aprašymais, o siekiama atskleisti būties istoriškumą, nėra įsiklausoma į sąžinės balsą, o svarstoma, kokias prasmes jima ir atskleidžia poetiniai žmogaus keistumo, jo slėpingumo, svetimumo aprašymai.

Eilutė, kuri tampa Heideggerio analizės atramos tašku, Antano Dambrausko *Antigonės* vertime skamba taip:

„Daug **nuostabių** daiktų pasauly,
Bet **nuostabiausias** jų – žmogus.“
Pirmas stasimas, Choro I strofa, 335

Čia pernelyg nesinori veltis į skirtingų vertimų analizes (ką daro Heideggeris svarstydamas Hölderlino *Antigonės* vertimus), tačiau tik paminėsime, kad turimas omenyje graikų kalbos žodis *deinon* [δεινών], *deinotaton*, kuris čia išverstas kaip „nuostabus“. Ne tik lietuviškuose vertimuose tenka grumtis su įvairiomis šio termino interpretacijomis. Heideggeris, skirtingai nei Hölderlinas, pabrėžęs tam tikrą prievartos aspektą [*das Ungeheure*], pasirenka *deinon* poetiškesnį – *unheimlich*¹¹ vertimą. Kaip aptarėme, būtent šis žodis vartojamas ir nusakant *Dasein Būtyje ir laike*. Heideggerio pasirinktas vertimas jam parankus dėl galimybės parodyti ryšį su keistumu ir benamiškumu (pabrėžiant ir ontologinį, ir antropologinį aspektą). *Metafizikos įvade* Heideggeris *Antigonės* chorą perskaito kaip ištarą apie svetimą, keisčiausią, *unheimlich* būtybę – žmogų (Heidegger, 1998a)¹². Heideggeriui *deinotaton* [δεινότατων] nurodo ir į kraštutines ribas, ir į begalinę bedugnę, bepagrindybę pačiame žmoguje. Vadinas, pamatinį keistumą, svetimumą žmogus aptinka savo paties gelmėje – jis, analogiškai *Dasein Būtyje ir laike*, neateina iš išorės. Kaip minėta, Heideggeriui šis slėpingumas, keistumas nėra atsitiktinė *Antigonės* ir apskritai žmogaus savybė, o pati esmiškiausia (Heidegger, 1998a). Heideggeriui graikiškas *deinon* – tai ir baisus, šiurpus, siaubingas (bet ne pabaisiškas, dekadentiškas). Tai ir tylus pulsavimas, ir tai, kas užvaldo ir pranoksta. Bet jis ne tik pats šiurpulingas, bet ir kelia tikrą baimę, *Angst*. Žmogus yra *to deinotaton*, keisčiausias iš keisčiausių, slėpingiausias iš slėpingiausių (Heidegger, 1998a). Tai, kad žmogus Sofoklio nusakomas kaip labiausiai *deinon*, keisčiausias, slėpingiausias Heideggeriui nėra ekstremalus keistumo suintensyvėjimas tam tikrose situacijose (Heidegger, 1998a). Žmogus yra unikaliai keistas, svetimas. Tokia žmogaus padėtis – dėl jo buvimo ontologiniame skirtume.

Šioje haidegeriškoje interpretacijoje galime išskirti tris etapus: žmogaus neautentiškas slėpingumas, šio neautentiškumo suvokimas ir autentiškas slėpingumas. Žmogaus slėpingumas, jo keistumas ir nerimastingumas visų pirma interpretuojami kaip žmogaus įmestis į jam svetimą ir pavojingą pasaulį ir siekis

11 Angliškai Sofoklio *Antigonės* vertimuose vartojama ir *fearful*, *strange* ir *uncanny*.

12 Čia ir kitur taip pat naudotasi anglišku *Metafizikos įvado* vertimu HEIDEGGER, M. 2000. *Introduction to Metaphysics*. New Haven, Yale University Press.

ši pasaulį perkurti. Tai vyksta kaip prievarta, pergalingas pasaulio užkariavimas. Įvaldant *technė*, pavergiama gamta, pasaulyje apsigyvenama ir įsitvirtinama. Kitaip tariant, pasitelkiant tiek įvairius įrankius, tiek kalbą, supratimą, pergalimas pasaulio svetimumas ir jis paverčiamas jaukia vieta. Tačiau pavojus yra tas, kad pasimetama esinių visumoje ir jų visumos perkūrimo, tariama, kad technologinis pasaulio pertvarkymas yra esminė žmogaus savybė. Tačiau tai Heideggeriui tik dar kartą paliudija, kad būtis užmirštama. Žmogus, nors esmingai priklauso būčiai, to neatpažįsta ir pasineria į įvairias veiklas: keliones, žemdirbystę, medžioklę, miestų ir namų statybą ir pan. (Sofoklis) ir tai ir liudija *neautentišką* žmogaus benamiškumą.

Kaip ir *Būtyje ir laike*, mirtis *Metafizikos įvade* įvardijama kaip labiausiai pergalinti žmogų. Žmogus negali išvengti mirties – ne tik mirties akivaizdoje, bet nuolatos. Mirtis primena, kad ne viską žmogus pajėgus suvaldyti ir pergalėti. Būtent mirtis yra žmogaus *technė* riba, „riba anapus visų ribų“ (Heidegger, 1998a), tai pats slėpiningiausias įvykis, o ne įvykis tarp visų kitų. Tai, kad žmogus, kol yra gyvas, nuo mirties išsisukti negali, anot Heideggerio, liudija, kad žmogus yra paties šio slėpiningumo, keistumo vyksmas¹³ (Heidegger, 1998a). Taigi mirtis, sutrikdydama žmogaus jaukų buvimą perkurtame pasaulyje, drauge primena apie prarastą ryšį su būtimi ir taip atkuria žmogaus ir būties ryšį. Čia nuo neautentiško *technė* pereinama prie autentiško būties istoriškumo. Drauge pasikeičia ir žmogaus svetimumo, jo slėpiningumo supratimas. Žmogus svetimas pasauliui ne todėl, kad pasaulis yra nejaukus gyventi, o todėl, kad žmogus esmingai priklauso būčiai ir šis ryšys prarastas. Greta jau paminėtų aspektų – šiurpumo ir prievartos, keistumo ir slėpiningumo, *deinon* Heideggeriui yra ir tai, kas nurodo, jog žmogus yra ištremtas, ne namie. Žmogus yra keisčiausias iš visų ne tik todėl, kad jis gyvena taip nesusipratęs, keistai, bet ir todėl, kad jis peržengia įprastas, saugias, pažįstamas, įprastas ribas. Dar daugiau – žmogus keistas, nes jis praranda visus ryšius su tuo, kas artima, sava, pažįstama ir puola į neišvengiamą katastrofą. Žmogus yra *deinon*, nes jis, savo esme priklausydamas būčiai, lieka išstatytas jį pergalinčiai jėgai (Heidegger, 1998a). Jis perkuria pasaulį, bet pats nėra iš šio pasaulio. Čia, kaip pastebi Geimanas (Geiman, 2001), yra tam tikras žmogaus veiklos kaip *technė* paradoksas: žmogus užvaldo gamtą, pasaulyje įveda tam tikrą tvarką, tačiau pats priklauso aukštesnei, šias tvarkas griaunančiai tvarkai. Būtent todėl čia tokia svarbi yra Antigonė, pranokstanti žmonių nustatytą tvarką. Tačiau, kaip jau minėjome, Heideggeriui Antigonė yra ne politinė figūra, o būties atverties istorinio pasireiškimo vieta (Heidegger, 1998a).

Heideggerio tekste, skirtame Hölderlino himnui „Der Ister“ („Dunojus“) (Heidegger, 1996b), *deinon* terminui (kaip, beje, ir daugeliui kitų¹⁴) suteikiama vėl kiek kitokia prasmė. Kitaip interpretuojama ir pati Antigonė, ir žmogus. Įtampą tarp esinių ir žmogaus būties, pasaulio perkūrimo, keičia slėpimosi ir atverties,

13 „So ist das Da-sein die geschehende Un-heimlichkeit selbst“ HEIDEGGER, M. 1998a. *Einführung in die Metaphysik*. Tübingen, M. Niemeyer.

14 Kai kurie kritikai pabrėžia, kad 1935-ųjų ir 1942-ųjų Heideggerio vartojami terminai ir interpretacijos pasikeičia iš esmės GEIMAN, C. P. 2001. Heidegger's *Antigones*. In: POLT, R. & FRIED, G. (eds.). *A Companion to Heidegger's "Introduction to Metaphysics"*. New Haven: Yale University Press.

wesen ir *unwesen*, šviesos ir tamsos, saulėlydžių ir šešėlių žaismė. Neautentiškumas ir autentiškumas nusakomas pasitelkiant Kreono ir Antigonės figūras. Richardsono pastebėjimu, tokia Heideggerio¹⁵ analizė neredukuojamai *Dasein* svetimybės suteikia „kūną ir kraują“, o *Dasein* svetimumas išsaugomas tiek ontine, tiek ontologine prasme (Richardson, 2011).

Deinon laikydamas ne tik Antigonės tragedijos svarbiausiu žodžiu, bet ir apskritai graikų, šio žodžio analizei Heideggeris paskaitose Hölderlinui skiria daug dėmesio, tačiau apibendrintai galima išskirti tris *deinon* tipus, atitinkamai turinčius po du aspektus: 1) gąsdinantis, baisus arba vertas pagarbos; 2) galingas, smurtingas arba mus užvaldantis ar mumis valdantis; 3) neįprastas kaip ypatingas, išskirtinis arba viršesnis (Heidegger, 1996b). Tačiau savo esme, jis nėra nei tik bijantis, nei tik galingas, nei tik neįprastas, nei kartu visi šie. Tai, kas esminga *deinon*, save slepia šioje savotiškoje šių trijų įvairovėje. Taigi čia, lyginant su *Būtimi ir laiku* ar netgi ir su *Metafizikos įvadu*, pabrėžiamas ne tik *Dasein* svetimumas, tačiau ir paties žmogaus baisumas, galingumas, išskirtinumas. Žmogus yra ir (pats) baisus, ir (kitus) gąsdinantis. Tai nėra tik tokia baimė, kuri yra įprasta, baimė iš bailumo. *Deinon* kelia ir pagarbą (dievų) baimę. Taigi tai ne tiek gąsdinanti, o veikiau paliepianti, kviečianti dievobaimingam nuolankumui. Tai ne nusisukimas nuo to, kas kelia baimę, bet atidus ir pagarbos kupinas atsigręžimas. Haidegeriškame kontekste tai nėra trūkumas ar tik pasyvumas priimti viską, kas nutinka. Taigi čia susipina kelios prasmės ir Heideggeris nelinkęs nė vienos iš jų atsisakyti.

Kodėl Antigonė įvardijama kaip labiausiai *deinon*? Antigonė – svetima, nekasdienė, nenatūrali, pranokstanti bet kokį kasdieniškumą ar įprastumą. Ji visiškai neįprasta, keista, svetima *to deinon tauto*. Antigonė atsiplėšia nuo visų žmogiškų galimybių, išstato save tiesioginiam konfliktui. Žmogaus būtis iš esmės yra katastrofa, apvertimas, kuris ją atitolina nuo jo esmės (Heidegger, 1996b). Katastrofa Heideggeriui ne etinis sprendinys, o atsisakymas mąstyti patį „ne“, „niekį“. Žmogiški esiniai savo esme yra katastrofiški, nes jie nugręžiami nuo savo esmės, o tai ir lemia svetimumą, slėpiningumą ir benamiškumą. Šis *unheimlich* benamiškumas nėra klajojimas aplink ieškant vietos, mėgaujantis keliauti aplink. Tai nėra po ilgų kelionių į Itakę grįžtančio Odisejo nuotykis. Jei *unheimlich* būtų tik nuotykių ieškotojas, keliautojas, tai jis negalėtų būti *deinon*, šiurpus, galingas (Heidegger, 1996b). *Antigonės* poema Heideggeriui yra apie grįžimą namo, išties namo negrįžtant (Heidegger, 1996b). Tai veikiau atverties ir (ar) paslėpties žaismė, nuolatinis neapibrėžtumas. Pabrėždamas, kad čia būtis atveriamą poetų kalba, o ir pats siekdamas taip ją išsakyti, Heideggeris teigia, kad tik būdamas svetimas žmogus yra nepasimetęs, nepasiklydęs. Taigi pamatinis žmogaus slėpiningumas *unheimlich*, nors tiek *Būtyje ir laike*, tiek šiuose vėlesniuose tekstuose aptinkamas pačiame žmoguje, tačiau jis iš žmogiškumo nekyla. Veikiau atvirksčiai – tai žmogus kyla iš *unheimlich* ir jame įspraustas bei įsipainiojęs susipynęs lieka. Neįprastumas, keistumas nėra kažkas, kas nutinka atsitiktinai ar ką

15 Kiti kritikai atkreipia dėmesį į tai, kad šis Heideggerio pasirinkimas yra kiek netikėtas dėl to, kad jam nėra būdinga pasirinkti literatūrinius personažus iliustruoti filosofiją, juolab kad šis personažas yra moteris WITHY, K. 2015. *Heidegger on Being Uncanny*. Harvard University Press.

pats žmogus sukuria. Veikiau atvirksičiai – tai padaro žmogų tuo, kuo jis yra – slėpiningumas yra žmogaus pagrindas (Heidegger, 1996b).

Taigi benamiškumas čia, kaip ir *Metafizikos įvade*, yra vienas iš svarbiausių slėpiningumo aspektų, pranokstantis minėtus tris *deinon* aspektus, „anapus“. Būtent slėpiningumas kaip benamiškumas yra žmogaus esmė ir tik žmogus gali būti slėpiningas tokiu būdu (Heidegger, 1996b). Tai nulemta būtent dėl žmogaus buvimo ontologiniame skirtume – kadangi žmogus gali suprasti būtį, jis gali ją ir užmiršti. Būtent dėl to visų gamtos ir kosmoso esinių slėpiningumas yra nereikšmingas lyginant su žmogaus slėpiningumu. Žmogus yra keisčiausias ir svetimiausias, o kartu, dėl priklausymo ontikai ir ontologijai, jis – unikaliausias esinys. Dėl to, kad pamiršta būtį ir jaukiai jaučiasi esinių visumoje, žmogus yra benamis. Neautentiškas benamiškumas pasaulyje, kuris čia parodomas pasitelkiant Kreono figūrą, pamatomas kaip fundamentali grėsmė žmogiškai būčiai. Žmogaus ieškojimas „namų“ čia reiškia ne ieškojimą daiktų stabilumo ir šeimininkavimą ir įsitvirtinimą pasaulyje (kaip *Metafizikos įvade*), bet esminių savęs supratimą. Žmogus esmingai yra „ne namie“. Jis „ieško savęs, bet savęs neranda, nes ieško savęs atsitraukdamas ir susvetimėdamas su savimi“ (Heidegger, 1996b). Įsivėlimas į esinius nutolina nuo būties. Patys esiniai nėra *deinon*, nors jie gali daryti tokį poveikį žmogui. Tokiu atveju siekiama ko nors daugiau, siekiama surasti prasmę, bet galiausiai tik dar daugiau jos prarandama. *Būtyje ir laike Dasein* yra *unheimlich*, nes yra įmestas į pasaulį ir yra mirties kaip paskutinės galimybės akistatoje, kitaip tariant, yra tarp dviejų niekių. O čia pasimetimas, įsitraukimas į esinių ir jų reikalų pasaulį, žmogų dar labiau nuskurdina, jis tampa dar labiau ne namie. Kitaip tariant, „svetimas būties namuose“¹⁶ (Steiner, 1996). Pamirštant ar klaidingai regint būties ir esinio skirtumą, kuriamos taisyklės ir apsiostatoma statulomis. Tai Heideggeriui yra būdas, kuriuo įprastumas užgožia neįprastumą (Heidegger, 1996b). Taip bėgama nuo vieno prie kito, nuo šio prie to ir nestabtelima susitelkti prie prasmės. Jie valdomi paties „ne“, prarasdami galimybę susitelkti ties savo būties šaltiniu.

Panašiai Heideggeris teigia ir laiške *Apie humanizmą*, pastebėdamas, kad „benamiškumas [Heimatlosigkeit] yra pasaulio lemtis“ (Heidegger, 1949, Heideggeris [Heidegger], 1989). Šiame tekste pakartojama mintis, kad benamiškumas yra „būties užmaršties ženklas“ – būtis paliko esinį. Šiame benamiškume klaidžioje žmogus, jame pasimetusi žmogaus esmė. Žmogaus susvetimėjimas, kuris aptinkamas

Heideggeris

16 Viename paskutinių režisieriaus Ivo van Hove (2015) teatrinių *Antigonės* pastatymų ir naujai atliktame Anne Carson vertime į anglų kalbą Juliet Binosh vaidinama *Antigonė* savo svetimybę nusako visais trimis anglų kalbos žodžiais: „I am foreigner, alien, stranger“.

Hegelio ir Marxo filosofijose, pasak Heideggerio, yra išaknytas benamiškume. Šiuose tekstuose nurodoma, kad ši lemtis turi būti mąstoma „būtiškai-istoriškai“. Lyginant tekstus, kuriuose pasitelkiamas Antigonės mitas, „Der Ister“ analizėje ryškus būtent šis būties istorijos momentas. Istoriskumą [*Geschichtlichkeit*] čia Heideggeris įvardija ryškiausiu žmogaus broožu. Minimame tekste Heideggeris pabrėžia, kad čia kalbėdamas apie žmogų, jis niekada neturi omenyje „žmogaus būties apskritai“, „universalios žmonijos“ ar „individualaus“ žmogaus. Tai išimtinai Vakarų žmogaus esmė, susieta su žmogaus būties istoriskumu (Heidegger, 1996b). Autentiškas benamiškumas – tai būties laikiškumo įėmimas, būties lemties ir istoriskumo suvokimas, kitaip tariant, būties mąstymas.

Vis dėlto skirtingai nei *Metafizikos įvade*, čia ne tik konstatuojamas Antigonės slėpiningumas, keistumas, svetimumas, benamystė, tačiau numanoma ir galimybė „grįžti namo“, įveikti svetimumą. Antigonė, pasirinkusi ištikimybę prigimtiniam įstatymam, pasirinkusi mirtį, pasirenka autentiškumą. Mirtis Antigonei – tai kas steigia *kalos*, tai priklausymas būčiai. Šios Antigonės autentiškumas ne dėl galimybių, ne nuo pasirinkimo mirties akivaizdoje, o dėl nesirinkimo. Mirtis – tapimas įprasta, paprasta, artima santarvėje su savimi, savo būtimi, per savęs supratimą. Nors, atrodo, ji praranda viską, ji atgauna save. O Kreonas, siekiąs išsaugoti ir užlaikyti tvarką, vis tiek galiausiai viską praranda, drauge praranda ir save.

Galiausiai galima paminėti, kad benamiškumą, svetimumą Heideggeris susieja su pačia filosofija ir cituodamas Novalį sako, kad būtent benamystė yra filosofiją motyvuojanti jėga. Filosofija yra namų ilgesys, potraukis visur būti kaip namuose (Heidegger, 1995). Jei norime filosofuoti tinkamai, mes turime nesijausti pasaulyje kaip namuose. Turime siekti atgauti *Dasein* paslaptį [*Geheimnis*], jo *Unheimlichkeit*, nuo kurio priklauso *Dasein* išsilaisvinimas.

Išvados

Apibendrinant galima teigti, kad *unheimlich* (slėpiningumas) Heideggerio filosofijoje nurodo į žmogaus buvimą svetimumu. *Dasein* keistumas, pasimetimas, nejaukumas, vokiškai nusakomas žodžiu *Unheimlichkeit*, atpažįstamas kaip pirmapradis ir pamatinis būties pasaulyje būdas, kuris kasdienybėje nuolat užslepiamas, bet nepanaikinamas. Tai nulemta žmogaus buvimo ontologiniame būties ir esinio skirtume.

Būtyje ir laike Dasein slėpiningumas ir svetimybė atsiskleidžia tiek kaip *Dasein* svetimumas sau, vidinis *Dasein* skilimas, tiek kaip svetimumas pasauliui. *Dasein* svetimybė atsiranda dėl jo buvimo įmesto į pasaulį [*geworfener Entwurf*] ir antra, laikiškumo, būties-myriop. Tiek paties *Dasein* svetimybė, tiek pasaulio svetimybė atsiveria autentiškos baimės *Angst* akivaizdoje ir dėl sąžinės šauksmo.

Antroje straipsnio dalyje, analizuojant Antigonės mito haidegerišką interpretaciją, parodoma, kad vėlesniuose tekstuose žmogaus slėpiningumas ir svetimumas tampa pagrindine Heideggerio svarstoma problema. Čia svarbus tampa slėpiningumo, svetimumo ir benamiškumo ryšys. Žmogus, viena vertus, yra svetimas pasaulyje ir siekia jame įsikurti, tačiau taip tampa tik dar labiau svetimas būčiai. Žmogus yra įspraustas į šį ontologinį skirtumą ir pasirinkta Antigonės figūra yra būties istorinio

atsivėrimo vieta. Parodoma, kad Heideggerio „Der Ister“ analizėje yra teigiamas ne tik žmogaus benamiškumas, bet ir jo įveikimas suprantant būtį.

Literatūra

- Critchley, S. 2002. Enigma Variations: an Interpretation of Heidegger's. *Sein und Zeit, Ratio*, XV, 154–175. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1111/1467-9329.00182>
- Critchley, S. 2011. The Null Basis-Being of a Nullity, Or Between Two Nothings: Heidegger's Uncanniness. In Kearny, R. & Semonovitch, K. (ed.). *Phenomenologies of the Stranger* (p. 145–154). New York: Fordham University Press. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1017/cbo9780511974465.005>
- Geiman, C. P. 2001. Heidegger's *Antigones*. In Polt, R. & Fried, G. (ed.). *A Companion to Heidegger's "Introduction to Metaphysics"* (p. 161–182). New Haven: Yale University Press.
- Heideggeris, M. 1989. Apie humanizmą, vertė A. Šliogeris. In: Kuzmickas, B., Sodeika, T., Sverdiolas, A. (red.). *Gėrio kontūrai. Iš XX a. užsienio etikos* (p. 224–260). Vilnius: Mintis.
- Heidegger, M. 1949. *Über den Humanismus*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- Heidegger, M. 1977. *Sein und Zeit*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- Heidegger, M. 1989. *Die Grundprobleme der Phänomenologie*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- Heidegger, M. 1995. *The Fundamental Concepts of Metaphysics: World, Finitude, Solitude*. Bloomington: Indiana University Press.
- Heidegger, M. 1996a. *Being and Time*. Vertė J. Stambaugh. Albany, NY: State University of New York Press.
- Heidegger, M. 1996b. *Hölderlin's Hymn "The Ister"*. Vertė W. McNeill & J. Davis. Bloomington: Indiana University Press.
- Heidegger, M. 1998a. *Einführung in die Metaphysik*. Tübingen: M. Niemeyer.
- Heidegger, M. (1998b). *Pathmarks*. Vertė W. McNeill. Cambridge-New York: Cambridge University Press.
- Heidegger, M. 2000. *Introduction to Metaphysics*. Vertė G. Fried & R. Polt. New Haven: Yale University Press.
- Heidegger, M. 2002. *Bytie i vremya*. Vertė V. V. Bibikhin. Sankt Peterburg: Nauka.
- Heidegger, M. 2008. *Being and Time*. Vertė J. Macquarrie & E. Robinson. New York: Harper.
- Heidegger, M. 2014. *Būtis ir laikas*. Vertė T. Kačerauskas. Vilnius: Technika.
- Husserl, E., Sheehan, T. & Palmer, R. E. 1997. *Psychological and Transcendental Phenomenology and the Confrontation with Heidegger (1927–1931)*. Dordrecht; Boston: Kluwer Academic Publishers. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1007/978-90-481-9923-5>
- Richardson, W. J. 2011. Heidegger and the Strangeness of Being. In Kearny, R. & Semonovitch, K. (ed.). *Phenomenology of the Stranger* (p. 155–167). New York: Fordham University Press.
- Saldukaitytė, J. 2009. M. Heideggeris ir pagrindinės fenomenologijos problemos: ontologinis skirtumas. *Problemos*, 76, p. 99–111.
- Sofoklis. 1988. *Antigonė*. In *Antikinės tragedijos*. Vertė A. Dambrauskas. Vilnius: Vaga.
- Steiner, G. 1996). *Antigones*. New Haven: Yale University Press.
- Waldenfels, B. 2011. *Phenomenology of the Alien: Basic Concepts*. Vertė A. Kozin & T. Stahler. Evanston, Ill.: Northwestern University Press.
- Withy, K. 2015. *Heidegger on Being Uncanny*. Harvard University Press. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.4159/9780674286771>